

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik*

Mürşide Gültekin
Zeynep Özcan

Öz

Konu ve amaç: Dinî ve ahlaki değerlerin temelini teşkil eden yardımseverlik, toplumsal bir varlık olan insan için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu öneme binaen araştırmada, Kur'an ayetlerinin yardımseverlik değerine atfettiği anlam tüm yönleriyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yöntem: Nitel bir yaklaşımla ele alınan araştırmada dokümantasyon tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak yorumlanmıştır. Araştırmada Kur'an ayetleri konu çerçevesinde taranmış ve yardımseverlikle ilgili olduğu tespit edilen 164 ayet, içeriklerine göre kategorize edilmiştir. Daha sonra oluşturulan kategorilerin ayet içerikleriyle uygunluğunu tespit etmek için uzman görüşüne başvurulmuştur.

Bulgular: İlgili ayetler çerçevesinde yardımseverlik değerinin ifade ettiği anlam, motivasyon kaynakları, muhatapları, ilişkili olduğu olumlu ve olumsuz kavramlar, işlevleri ve uygulama çeşitleri kategorik bir çerçeve halinde bulgulanmıştır.

Sonuç: İlgili ayetler toplu değerlendirildiğinde bu değer dinin tam da merkezine konumlandırıldığı ve hatta Mümin olmanın en çarpıcı göstergelerinden biri olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu anlamda dini perspektiften bakıldığında Kur'an'ın, yardımseverliği, dünyevi ve uhrevi huzurun teminatı olarak gördüğü ve bu değeri toplumu tehlikelerden koruyan bir mekanizma olarak tanımladığı görülmektedir. Bu bağlamda yardım davranışının yaygınlaşmasının hem insana kendi özünü hatırlatması hem de duyarlı toplum inşasında işlev üretmesi bakımından büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Değer, Yardımseverlik, Prososyal Davranış

* Bu makale "Yardımseverlik Değeri ve Psiko-Sosyal İşlevleri: Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak kaleme alınmıştır.

© Kuran Kursu Öğreticisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Karabük, murside.meral@gmail.com
Qur'an Course Tutorial, Presidency of Religious Affairs, Karabük/Turkey
Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, zeynepozcan@karabuk.edu.tr
Doç. Dr., Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences

🔍 This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

🔗 Gültekin, Mürşide-Özcan, Zeynep. "Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik". *Mutalaa* 1/2 (Aralık 2021), 181-206.

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3386-6607

ROR ID: ror.org/007x4cq57

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6140-6771

ROR ID: ror.org/04wy7gp54

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.5811936

Geliş tarihi: 23.11.2021
Kabul tarihi: 19.12.2021

A Value Analysis in the Context of the Qur'anic Verses: Helpfulness

Abstract

Subject and purpose: Due to the importance of benevolence in terms of being the basis of religious and moral values, this study aims to analyze the meaning attributed to benevolence in the Qur'an.

Method: In the research, applying the qualitative approach, the data obtained with the documentation technique was interpreted with the content analysis, the verses were scanned accordingly, and 164 relevant verses were categorized according to their contents with the help of an expert opinion.

Findings: Within the frame of relevant verses, the meaning of the value of benevolence, its sources of motivation, its interlocutors, the positive and negative associations, its functions, and application types were found in a categorical framework.

Conclusion: The study has shown that the value of benevolence is positioned at the exact center of religion and even considered as one of the most striking indicators of being a believer. Thus, it is seen that the Qur'an sees benevolence as a guarantee of worldly and otherworldly peace and defines it as a mechanism protecting society from dangers. That is to say, the spread of helping behavior has great importance in terms of both reminding people of their own essence and producing a function in constructing a sensitive society.

Keywords: *The Holy Quran, Value, Helpfulness, Prosocial Behavior*

Giriş

Dinî ve ahlaki değerlerin temelini teşkil eden yardımseverlik, toplumsal bir varlık olan insan için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Zira beyinleri birbirine kenetli ve ancak karşılıklı ilişkilerle büyüeyebilen insanlar için yardımseverlik, "insanın insana yurt" olabilmemesinin en temel şartı olarak kabul edilmektedir. Çünkü her anlamda birbirine muhtaç olan insanın insan olma özelliğini kazanması ve hayatını anlamlı yaşayabilmesi ancak yardım davranışını aktif hale getirmesiyle mümkün olabilir. Ancak ne yazık ki modern hayatın etkisiyle insanların birbirlerine karşı duyarsızlaşması ve paylaşımın olmadığı bir yaşam algısını her geçen gün biraz daha fazla benimsiyor olmaları, günümüzün en büyük problemi olarak varlığı tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır. Çözüm ise yüce yaratıcının mesajını yeniden okuyup tekrar anlamaya yönelerek fitrata en uygun davranış kalıbını benimsemeye çalışmak olacaktır. Zira yaratıcının bu konudaki rehberliği olmadan gerçek mutluluğa ulaşmayı düşünmek zordur.

İster semavi ister beşerî olsun hemen her dinin üzerinde durduğu yardımseverlik, toplumda huzurun sağlanmasında önemli katkısı olan bir değerdir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'in yardım davranışına yönelik yaklaşımı bu değeri bir ibadet haline dönüştürmekte ve bu değerın hem insan hem de toplum için ifade ettiği anlamı tüm yönleriyle ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırmada Kur'an ayetlerinde yardımseverlik değerinin hangi anlamlar çerçevesinde zikredildiği, ayetlerde geçen yardım ifadelerinin hangi kategoriler çerçevesinde ele alınabileceği, bu davranışın motivasyon kaynaklarının neler olabileceği ve yardım davranışının hangi temel ilkeler çerçevesinde yerine getirilmesi gerektiği gibi birtakım soruların cevabı aranmıştır. Bu problemler çerçevesinde planlanan araştırma, nitel bir yaklaşımla ele alınmış olup, dokümantasyon tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak yorumlanmıştır. Araştırmada Kur'an ayetleri konu çerçevesinde taranmış

ve yardımseverlikle doğrudan ilişkili olduğu tespit edilen 164 ayet, içeriklerine göre kategorize edilmiştir. Daha sonra oluşturulan kategorilerin ayet içerikleriyle uygunluğunu tespit etmek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Ancak böylesi bir tahlil yapmadan önce dinî ve psikolojik literatürde yardım davranışına atfedilen anlamın ortaya çıkartılması hedeflenmiştir.

Yerli ve yabancı literatür tarandığında yardımseverlik, empati ve diğerkamalık gibi pro-sosyal davranış çatısı altında zikredilebilecek pek çok kavramın araştırma konusu yapıldığı görülmektedir. Özellikle psikoloji ve sosyal psikoloji alanlarında prososyal davranışlar üzerine yapılan çalışmalar Batı literatüründe dikkat çekici düzeydedir. Örneğin insanların neden yardım eğiliminde olduğunu ve hangi şartlarda bu davranışı sergilediklerini araştırmak üzere Louis A. Penner ve diğerlerinin 2005 yılında yaptığı "*Prosocial Behavior: Multilevel Perspectives*" isimli çalışma, Danial C Batson'un 1991 yılında kaleme aldığı "*Religious Orientation and Helping Behavior: Responding to One's own or to the victim's Needs?*" isimli çalışma ve 2006'de Christopher Einolf'un yazdığı "*The Roots of Altruism: A Gender and Life Course Perspective*" isimli doktora tezi, bu konuda yapılan araştırmalar arasında yer almaktadır. Türkçe literatürde ise özellikle içerik benzerliği ile ön plana çıkan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Sevde Düzgüner'in "*Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkamılığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu*" isimli makalesi, Ali Ayten'in "*Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*" Doktora Tezi, Ahmed Özbay'ın "*Kur'an-ı Kerim'e Göre Sebep ve Sonuçlarıyla Bencillik ve Diğerkamalık*" doktora tezi ve Muhammed Demir'in "*Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi: Malatya Örneği*" adlı yüksek lisans tezi, konuyla ilişkisi olması bakımından anılmaya değer çalışmalardır. Yardımseverlik veya ilişkili olduğu diğer kavramların başta dindarlık olmak üzere bazı değişkenlerle korelasyonuna odaklanan ya da sadece teorik düzlemde meseleyi ele alan bu tür araştırmalar, tematik olarak bu çalışmayla benzerlik arz etmekle birlikte özellikle yöntem bakımından farklı oldukları açıktır. Zira zikredilen araştırmalardan hiçbiri yardımseverlik değerini sırf Kur'an ayetleri bağlamında ele alıp, kategorik bir incelemeye tabi tutmamıştır. Bu araştırmayı önceki çalışmalardan farklı ve özgün kılan yönünün bu olduğu düşünülmektedir.

1. Dini ve Psikolojik Bir Kavram Olarak Yardımseverlik

Yardımseverlik kavramı dini ve psikolojik literatürde özellikle değer çatısı altında anlam bulan bir kavramdır. Felsefi bir terim olarak değer kavramı ise, Latince "güçlü olmak", "kıymetli olmak" anlamlarına gelen "valere" kökünden türetilmiş olup,¹ "bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, üstün tutulan şey, kıymet ölçüsü" şeklinde tanımlanmaktadır.² Bu bağlamda değer, olaylarla ilgili yargılamalarda esas alınan, doğru-yanlış değerlendirmesinde temel ölçüt olarak kabul edilen ve genelin benimseyip paylaştığı davranış standartları olarak da ifade edilebilir. Çünkü değerler bir anlamda insanların hayatlarını üzerine inşa ettikleri kıymet ölçüleridir. Benimsenen ve davranışlara ölçüt kabul edilen değerlerin, bireyin davranışlarına rehberlik etmekle kalmayıp onu erdemli davranışa sevk edici bir işlevi bulunmaktadır. Bu durumda davranışların, bireyin bilişsel değer sisteminin birer yansıması olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak bu noktada sahip olunan değerlerin birbiriyle tutarlı bir ilişkide olması ayrı bir önem kazanmaktadır.³

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yay, 2010), 399-400.

² Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), "Değer" (Erişim 11 Ocak 2021).

³ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 74.

Değerlerin birbirinden kesin çizgilerle ayırt edilememesi, değer sınıflandırmasını zorlaştıran bir husus gibi görünse de literatür taramalarında farklı değer kategorileriyle karşılaşmak mümkündür. Bu kategoriler içinde en çok bilinenleri şöyledir: Estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerler; amaç ve araç değerler; hazcı, bilgisel, ahlaki, estetik ve dini değerler; bireysel ve toplumsal değerler, etik kişi ve etik ilişki değerleri... Değere ilişkin yapılan bu sınıflamaların değerlerin kaynağına ilişkin bakışla da şekillendiğini söylemek mümkündür. Nitekim toplumsal ihtiyaç ve etkileşim ortamında oluşan değerlerin ilk temel kaynağının toplum olduğu ileri sürülmektedir.⁴ Bunun yanı sıra ahlaki standartların köklerinin beslendiği dinin de bireysel ve toplumsal değerler sisteminin oluşmasında etkili diğer bir temel kaynak olduğu bilinmektedir.⁵ Değerlerin kaynağının Allah'a dayandığını söylemek aslında dolaylı olarak insanın da kaynaklığını kabul etmekle eş değer algılanabilir. Ancak ilahi vahye göre bu kaynaklığın ilhamını Yaratıcıdan alan şartlı bir kaynaklık olduğu açıktır. Zira Allah, insanın ontik yapısına, iyiye ve kötüye ilişkin sezgisel bilgiyi yerleştirip,⁶ daha sonra bunu epistemik zemine taşımak suretiyle bilginin konusu yapmıştır. Aktardığı iyi ve kötü örneklerle de insanoğlunun yolunu aydınlatan yüce Yaratıcı, yeni durumlarda onu değer koyucu olarak yetkili kılmış, ancak asla yalnız bırakmamıştır. İyi ve kötü ayrımındaki anlayışın gelişmesini, zihinde Allah şuurunu sürekli aktif kılma şartına bağlayan Yaratıcı⁷, bu ilahi hatırlatmayla aslında Allah'tan kopuk bir değer algısının mümkün olamayacağını da beyan etmiş olmaktadır.⁸ O halde yalnız ilahi özden beslenen değerlerin dünyevi ve uhrevi huzurun teminatı olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kaldı ki toplumların genelinde aşkın bir varlığa dayanan değer algısının daha kalıcı ve yaşanır olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü toplumsal değerlere mana katması, meşrulaştırması, teşvik ve motive etmesi, yönlendirmesi ve gerektiğinde caydırıcı özellikte olması, dinin kendisinin bizatihi değer olduğunu ve aktif yaşamın içinde bizzat vücut bulduğunu göstermesi bakımından önemlidir.⁹ Dinamiği sevgi olan bu aşkın değerler sisteminde bencillığe yer olmadığı kesindir. Zira âni, parayı, sevgiyi, mekânı, acıyı, mutluluğu ve daha pek çok şeyi paylaşmayı esas alan bu sistemde, ötekiyle yardımlaşma temelli bir ilişki içinde bulunmanın insan olabilmenin en temel göstergesi olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu yüzden olacak ki ilahi kelamda yardımseverlik vurgusu dikkat çekici yoğunluktadır. Aslında sadece yardımlaşmanın değil bunun yanı sıra doğruluk, adalet, merhamet, sadakat, diğerkamalık ve vefa gibi pek çok değerini dini kaynaklarda övüldüğü ve her iki alemde huzurun temel dinamikleri olarak kabul edildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'in işlevlerini en çok vurguladığı değerlerin başında gelen yardımseverliğin değerler hiyerarşisindeki konumu tartışma gerektirmeyecek kadar açıktır.

Psikoloji literatüründe yardımseverlik: "Gerek herhangi bir ödül bekleyerek gerekse de karşılık beklemeden muhtaç kişileri, içinde buldukları durumdan kurtarmaya

⁴ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi* (Ankara: Vadi Yayınları, 2000), 244.

⁵ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 98.

⁶ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), eş-Şemş 91/8.

⁷ el-Enfal 8/29.

⁸ Şaban Ali Düzgün, *Tanrı'nın Göz Bebeği İnsan* (Ankara: Otto yayınları, 2021), 83.

⁹ Zeynep Özcan-Haticetül Kübra Erol, "Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği) /Tendency of University Students towards Values and Relation of Religiousness & Values (Sample of Karabuk)", *Journal of History Culture and Art Research* 6/4 (2017), 913-947.

yönelik eylemde bulunma" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰ Literatürde "kişinin bireysel çabasıyla kazanamayacağı bir imkânı kazanmasında, gideremeyeceği bir ihtiyacı gidermesinde veya çözüm bulamadığı bir sıkıntısını çözmesinde ona maddi manevi, sözlü, fiziksel yahut farklı bir vesile ile destek olmak" şeklinde de tanımlanan bu kavramın,¹¹ farklı kuramsal yaklaşımlarla açıklanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin Dawkins'in ileri sürdüğü evrimci yaklaşıma göre insan genetiği bencildir. Birey, özverili, yardım davranışında bulunurken de kişisel olarak elde edeceği yararı düşünmektedir. Bu yarar sıradan bir menfaat yahut neslin devam etmesi şeklinde düşünülebilir.¹² Alfred Adler, özgeci davranışların bireyin üstünlük duygusuyla ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Ona göre birey başkalarına yardım ederken egoist duygularını tatmin etmektedir. Bu bağlamda yardım eden kişi muhatabına karşı kendini üstün kabul etmekte, yardım alan kişi ise yardım edene karşı eziklik ve minnet duygusu yaşamaktadır.¹³ Jung ise pro-sosyal erdemleri kişinin bireyleşme süreciyle açıklamaktadır. Ona göre birey ancak kişilik gelişimini gerçekleştirdiğinde yardım etme, dürüstlük ve affetme gibi diğerkam değerlere sahip olur.¹⁴ Psikanalitik yaklaşımın kurucusu Sigmund Freud'a göre ise bireyin temel motivasyonu kişisel ihtiyaçlarıdır. Başka bir ifadeyle insanın en temel amacı acıdan kaçmak, hazza ulaşmaktır. İnsanın içgüdüsel olarak bencil ve saldırgan olması sebebiyle onun doğasında yardımseverlik gibi olumlu bir davranışa rastlamak mümkün değildir.¹⁵ Erik Erikson ise yardım etme davranışını sekiz aşamalı psiko-sosyal gelişim teorisi içinde inceler. Diğerkam yardım davranışının bireyin 40-60 yaşlarına tekabül eden yetişkinlik döneminde daha çok görüldüğünü iddia eden Erikson'a göre bunun sebebi kişinin yaşlanması, ölüm gerçeğini idrak ederek gelecek nesillere katkıda bulunmak istemesidir.¹⁶ Davranışçı yaklaşım meseleyi etki tepki bağlamında değerlendirerek bireylerin ihtiyaç duyduklarında yardımsız kalmamak için yardım davranışına yöneldiklerini ileri sürerken,¹⁷ hümanist yaklaşım ise bireyin başkalarına yardım etmesini, doğuştan var olan kendini gerçekleştirme çabası olarak görmektedir.¹⁸

İfade ettiği anlam bakımından yardımseverliğin ilişkili olduğu birtakım kavramlar bulunmaktadır. Örneğin pro-sosyal davranış, diğerkamlık (özgecilik), isar, empati, cömertlik ve merhamet bu kavramların başında gelir. Osmanlıca sözlüklerde yardımseverlik, özgeciliği ifade eden diğerkamlık yani "başkalarını düşünme"¹⁹ anlamında izah edilirken, yine aynı manaya gelen hasbilik ise "gönüllülük, gönüllü ve karşılıksız iş yapma"²⁰ olarak açıklanmaktadır. Yardım davranışını ifade eden diğer bir kavram da pro-sosyal davranıştır. Bu kavram, gönüllü olarak, karşılığı olan yahut

¹⁰ Ali Ayten, *Empati ve Din* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 34.

¹¹ Cafer Sadık Yaran vd, "Toplumsal Ahlâk", *İslam Ahlak Esasları*, ed. Tahsin Görgün (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2010), 153.

¹² Richard Dawkins, *Gen Bencildir*, çev. E. Ü. Müftüoğlu (Ankara: Tübitak Yayınları, 1995), 12-15.

¹³ Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. A. Yörükkan (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003), 285.

¹⁴ Carl Gustav Jung, *Aspects of the Feminine* (London: Routledge, 1989), 94-95.

¹⁵ Sigmund Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, çev. S. Budak (Ankara: Öteki Yayınları, 1997), 103-104.

¹⁶ Erik H Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, çev. B. Üstün ve V. Şar (Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984), 1-55.

¹⁷ Kay Deaux-Lawrence Wrightsman, *Social Psychology in the 80s* (California: Brooks/Cole Publishing Company, 1984), 223-224.

¹⁸ Abraham H. Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. O. Gündüz (İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2001), 164 165.

¹⁹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1986), 218.

²⁰ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2006), 589.

karşılıksız başkalarının faydası için yapılan eylemlerin, yardımseverliğin bütün çeşitlerini kapsamaktadır.²¹ İsar ise, kendisi ihtiyaç halinde iken bile kişinin elindeki imkânı başkasına sunmasıdır.²² Yardımseverlik değerinin temelini teşkil eden bir diğer kavram ise cömertliktir. Zira bencil duygularla başa çıkmanın yolu, vermeyi öğrenmektir. Zengin olmayı beklemeden eldeki imkânlarla ikram etme erdemine gönülden bağlı olmanın kişiyi ahlaki yönden eğiteceği düşünülmektedir.²³ Yardım davranışıyla ilişkili olan diğer bir kavram da empatidir. Başkalarının halini anlayıp onun derdiyle dertlenmeden onun için bir şey yapmayı düşünmek zordur. Merhamet ise yardım davranışını ortaya çıkaran bir duygu ve bilinç halidir. Daha farklı bir ifadeyle merhamet, niyeti gayrete dönüştüren ve çıktı olarak yardımseverliğe zemin hazırlayan çok önemli bir içeriğe sahiptir.²⁴

Kur'an'dan ilhamını alan İslami anlayışta yardım davranışı empatik bir yaklaşımla ifade edilmekte olup, gerektiğinde kişinin başkasını kendisine tercih durumu bile söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda niyet, gayret ve eylem üçlüsü bir bütün olarak dikkat çeker. Bu anlayışta kişi, karşılığında herhangi bir ödül ve menfaat beklemeksizin ötekine fayda sağlamayı, gerektiğinde kendi çıkarlarından fedakârlıkta bulunmayı göze alır. Bir durumun sonucunda diğerlerinin zarar görüp görmeyeceğini hesap eden yardımsever kişi, tüm bunları, erdem kabul ettiği ve sonunda manevi kazanç elde edeceğini düşündüğü için yapar.²⁵ Bu anlayışta yardımseverlik; karşılıksız, tevazu ve sevgi ile gönülden gelerek, ötekinin menfaatini gözetererek, egosantrik duygulardan tamamen uzak ve fedakârca yapılan her türlü paylaşma eylemi olarak anlam bulmaktadır.

Dini anlayışa göre Allah'ın ruhundan üflediği²⁶ insanoğlunun yaratılış gayesi; Allah'a kulluk etmek, O'nun halifeliğini yapmak²⁷ ve yaşadığı alemde düzen oluşturmaktır.²⁸ Bu durum ona hiç şüphesiz ki belli sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin ötekinin temel haklarına saygı içerisinde, onunla uyumlu bir hayat sürmek ve derdiyle dertlenip, zor dönemlerinde destekçi olmak gibi ahlaki sorumlulukları üstlenmek, insanın en temel ahlaki vazifelerindedir. Toplumun refahı için o toplumu oluşturan tüm bireylerin bu ahlaki anlayışa sahip olması beklenmektedir.²⁹ Nitekim ibadetlerin bile bu beklentinin gerçekleşmesi yönünde pek çok işlev ürettiği bilinmektedir.³⁰ Aslında ilahi emirde yardımseverliğin bizzat kendisinin ibadet olarak telkin ve teşvik edildiği ve hatta mümin olabilmenin en temel göstergesi olarak kabul edildiği görülmektedir.³¹ Bu uğurda atılan adımın bile Allah katında bir değeri vardır. Zira atılan her adım bir anlamda iyiliğin tohumlarını basılan toprağa ekmekle eş değer

²¹ Lawrence J. Saha, "Prosocial Behaviour and Political Culture Among Australian Secondary School Students", *International Education Journal* 5 /1 (2004), 9-25.

²² Sevede Düzgüner, "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu", *Bilimname XL/4* (2019), 361.

²³ Ersin Gürdoğan, *Kirlenmenin Boyutları* (İstanbul: İz Yay., 1993), 170.

²⁴ Zeynep Özcan, *Merhamet Psikolojisi, Zihinsel İmgeler Işığında Merhamet* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2019), 20-21.

²⁵ Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsar (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 7/17, (2006): 29.

²⁶ el-Hicr, 15/29.

²⁷ el-Ahzab, 33/72.

²⁸ Ragıp el-İsfahani, *Ahlakın Temel İlkeleri*, çev. Abdi Keskinsoy (İstanbul: Beşikçi Yayınevi, 2003), 52.

²⁹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yay, 1998), 389-390.

³⁰ Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 249.

³¹ el-Enfal 8/2,4.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

algılanır.³² Bu sadece İslam'a has bir algı değildir. Nitekim dünya dinlerinin neredeyse tamamında muhtaçlara yardım etme, fakirleri gözetme, sıkıntılı durumda olanların ihtiyaçlarını giderme hususunda teşvik edici yönlendirmeler mevcuttur. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de zekât, sadaka, infak gibi kavramlarla yardım davranışı ön plana çıkmaktadır.³³ Ayrıca her türlü özgeci davranışı, gülümsemeyi bile "sadaka" kavramı içinde değerlendiren Hz. Peygamberin seçkin yaşantısı, bu hususta inananlar için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hristiyanlıkta ise diğerkamlık "altın kural" olarak ifade edilmektedir. Aynı şekilde merhamet, cömertlik ve iyilik gibi değerlerin övüldüğü bilinmektedir.³⁴ Yahudilik inancında da insanı insan olduğu için sevmenin öne çıkan emirler arasında olduğu bilinmektedir. Nitekim bu dinin müntesipleri, başkası için istediğinin daha fazlasına kendisinin de kavuşacağına inanmaktadır.³⁵ Bu bağlamda Tevrat'ta yardımlaşmayı, komşuya iyilikte bulunmayı emreden pek çok emir vardır.³⁶ Hinduizm'in önemli ritüellerinden olan yoga, gerçekleştirilen olumlu eylemlerin karşılığının beklenmemesi öğretisi ile diğerkam davranış açısından önemli bir konumdadır.³⁷ Budizm'de ise kıskançlık, düşmanlık gibi olumlu eylemleri etkileyen negatif duygulardan uzaklaşmanın tavsiye edildiği ve iyilik, yardımseverlik ve merhamet gibi pro-sosyal davranışlara teşvik edildiği görülmektedir.³⁸

2. Kur'an Ayetleri Bağlamında Yardımseverlik Değerinin Tahlili

2.1. Kur'an-ı Kerim'de Yardım Davranışını Kapsayan Kavramlar

Kategoriler	Ayet Bilgileri
İhsan (إحسان)	Bakara 2/83, 195; Âl-i İmrân 3/134; En'âm 6/160; Nahl 16/90; Hac 22/35-37; Neml 27/89; Kasas 28/77, 84; Lokman 31/22; Zümer 39/10; Şûrâ 42/23
İyilik (البر)	Bakara 2/177; Âl-i İmran 3/92
Hayır (الخير)	Bakara 2/110, 148, 215; Hac 22/77, 78; Mü'minun 23/60, 61
SalihAmel (الاعمال الصالحة)	Bakara 2/277; Nisâ 4/122; Mâide 5/93; Fussilet 41/8; Hud 11/23; Kasas 28/67; Lokman 31/8, 9; Şûrâ 42/23

İhsan (إحسان): Kur'an-ı Kerim'de genel olarak "başkasına iyilik etmek" ve "yaptığı işi güzel yapmak" manalarında kullanılmaktadır. Ahlâk literatüründe ise "iyiliklerde farz olan asgari ölçünün ötesine geçip isteyerek ve severek daha fazlasını yapmak"

³² Düzgün, Tanrı'nın Gözbebeği İnsan, 43.

³³ Ali İmran, 3/134; er-Rad, 13/22.

³⁴ Luka 10/29-36; Matta, 5: 38-42.

³⁵ Rav Naftali Haleva, *Pirke Avot* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın ve A.Ş., 2004), 74.

³⁶ Tesniye 15/12-14; Çıkış 20/12-17.

³⁷ Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri* (İstanbul: İsam Yayınları, 2014), 37.

³⁸ Nancy Eisenberg, "Emotion, Regulation and Moral Development", *Annual Review of Psychology*, 51/2 (2000), 133.

anlamında kullanılır.³⁹ Ayetlerin tefsirinde, eldeki maddi imkânların Allah'ın rızasını kazanacak yollarda harcanmasının, iyi ve faydalı her iş ve eylemin misliyle karşılık bulacağı haber verilerek teşvik edilmiştir.⁴⁰

"(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." Bakara 2/195

İyilik (البر): (Birr) kavramı, "İman, ibadet ve ahlâka ilişkin bütün iyilikleri ifade eden bir terim" olarak ifade edilmektedir.⁴¹ Ayetlerin içeriğinde maddi yardımda bulunma, namaz ve zekât ibadetlerini yapma, ahitlere sadık kalma ve her durumda sabırlı olma vasıflarının iyilik kavramı için gerekli şartlar olarak bildirilmiş olması dikkat çekmektedir. O halde Birr kavramının, itikat, ibadet ve muamelata dair bütün güzel halleri kapsayan genişlikte bir kavram olduğu söylenebilir.⁴²

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir." Âl-i İmrân 3/92

Hayır (الخير): Ahirette mutlu olmak için yapılan bütün iyilik hallerine karşılık gelen hayır kavramının⁴³ dünya meselelerinde mal, servet gibi maddi anlamlara da geldiği ifade edilmektedir.⁴⁴ Ayetlerin tefsirlerinde hayırlı işlerden kastedilen mana, namaz ve zekât gibi kulluk ibadetlerinin yerine getirmek bununla birlikte dünya ve ahirette fayda sağlayacak işlerle meşgul olmaktır.⁴⁵

"Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın! Nerede olsanız Allah hepinizi bir araya getirir. Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." Bakara 2/148

Salih Amel (الاعمال الصالحة): Salih amale geniş kapsamlı bir kavram olup, karşılıksız yapılan tüm ibadetler, dünya ve ahirete fayda veren iyi, güzel iş ve eylemlerin tamamını ifade etmektedir.⁴⁶ İlgili ayetlerde salih amel kavramı iman bahsiyle birlikte ifade edilerek, inanan kişilerin anlayış ve ahlâkını göstermektedir.⁴⁷

"İman edip, salih ameller işleyen ve Rablerine gönülden bağlananlara gelince, işte onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır." Hud 11/23

2.2. Kur'an-ı Kerim'de Yardım Davranışına Karşılık Gelen Bazı Kavramlar

Kategoriler	Ayet Bilgileri
İkram (إكرام)	Fecr 89/17, 18

³⁹ Mustafa Çağrı, "İhsan", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Kasım 2021); Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1/189-190.

⁴⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* 1/302; el-Bakara 2/83, 195; Âl-i İmrân 3/134; el-En'âm 6/160; en-Nahl 16/90; el-Hac 22/35-37; en-Neml 27/89; el-Kasas 28/77, 84; Lokman 31/22; ez-Zümer 39/10; eş-Şûrâ 42/23.

⁴¹ Ragıp el-İsfahani, *el-Müfredat, Kur'an Kavramları Sözlüğü*, trc. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 236; Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1/263-264.

⁴² Mustafa Çağrı, *İslam Düşüncesinde Ahlâk*, 3. baskı (İstanbul: DEM Yay., 2006), 61-62.

⁴³ Çağrı, "Hayır", (Erişim 17 Kasım 2021).

⁴⁴ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selâhattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 1991), 286.

⁴⁵ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1/187-188.

⁴⁶ Esmâ Güner, "Baki Kalan: Salih Ameller", *Diyanet Aile Dergisi*, 13/1 (2020): 5.

⁴⁷ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 3/160-161, el-Bakara 2/277; en-Nisâ 4/122; el-Mâide 5/93; el-Fussilet 41/8; Hud 11/23; el-Kasas 28/67; Lokman 31/8, 9; eş-Şûrâ 42/23.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

İnfak (إنفاق)	Bakara 2/3, 195, 215, 254, 261, 274; Âl-i İmrân 3/16, 17; Enfâl 8/3; Ra'd 13/22; Hac 22/35, 36, 37; Kasas 28/54; Sebe' 34/39; Şûrâ 42/36, 37, 38, 39; Hadîd 57/7
İsâr (إيثار)	Haşr 59/9
İt'am (إطعام)	Bakara 2/184; Hac 22/35, 36, 37; İnsan 76/7, 8, 9, 10; Beled 90/8-16
'A'ta (العطاء)	Mü'minun 23/60, 61; Haşr 59/9; Leyl 92/5, 6, 7, 17, 18

İkram (إكرام): İkram kelimesi “kolayca, bol ve karşılıksız vermek, cömert olmak” manalarına gelmektedir.⁴⁸ Söz konusu ayetlerde sahip olunan her nimetin ancak Allah'ın lütfu olduğu bilinciyle, bu imkânları ihtiyaç sahibi olanlarla paylaşmak ve bu hususta başkalarını da teşvik ederek sorumluluk bilincinin uyanmasına katkıda bulunmak tavsiye edilmiştir.⁴⁹

“Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.” Fecr 89/17-18

İnfak (إنفاق): Dini bir terim olarak infak “Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması” demektir.⁵⁰ Ekonomik düzende kişinin öncelik kendine yetebilmesi esastır. Ancak ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda infak kavramının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.⁵¹ İman bahsinden sonra hemen infak kavramının zikredilmesi dikkat çekmektedir. Bu şekilde inananların sorumluluklarının bilincinde olarak imkânları doğru şekilde tasarruf etmeye teşvik edildiği görülmektedir. Maddi imkânların yanında insanın sahip olduğu bilgi birikimi gibi paylaşılabilir olan her türlü imkân bir servet kabul edilir.⁵²

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” Bakara 2/261

İsâr (إيثار): İsâr, sözlükte “bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme” anlamına gelir. Ahlak literatüründe ise “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” olarak ifade edilmektedir.⁵³ Kur'an'a göre yardım davranışının bencil değil fedakâr ve diğerkam duygularla motive olunması gerekmektedir. Bu anlamda isâr kavramının, infakın ahlaki boyutunu ifade ettiği söylenebilir.⁵⁴

“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları

⁴⁸ İsfahani, Müfredât, 707.

⁴⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* Cilt: 5, 619-620, el-Fecr 89/17, 18.

⁵⁰ Çağrı, “İnfak”, (Erişim 17 Kasım 2021).

⁵¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* Cilt: 1, 419-420

⁵² *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* Cilt: 5, 238.

⁵³ Çağrı, “İsar”, (Erişim 17 Kasım 2021).

⁵⁴ el-Haşr 59/9.

kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." Haşr 59/9

İt'am (إطعام): İt'am "Doyurmak, yedirmek" anlamlarında kullanılır.⁵⁵ İyi kimselerin özelliklerinden biri de gözden çıkarılan mallardan değil sevilen ve yararı dokunan nimetlerden muhtaçlara vermek, onları yedirip içirmeyi görev bilmektir. Bu kavramla aslında ötekine karşı sorumluluk duygusunun en veciz tanımı yapılmaktadır. İlgili ayette herhangi bir çıkar karşılığında değil, Allah rızası için müslim ya da gayrimüslim herkesi muhatap alarak, kendiliğinden adayarak, görev bilerek yapılan iyiliklere teşvik edilmektedir.⁵⁶

"O kullar adaklarını yerine getirirler. Kötülüğü her yanı kuşatmış bir günden korkarlar. Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) "Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz." "Çünkü biz, asık suratlı, çetin bir günden (o günün azabından dolayı) Rabbimizden korkarız." İnsan 76/7-10

'A'ta (العطاء): 'A'ta sözlükte "vermek, hibe etmek" anlamlarında kullanılmaktadır.⁵⁷ Kur'an'a göre iyilik yaptıkça insanın iyilik hususunda iradesi güçlenmekte ve iyilik yolları onun için kolaylaşmaktadır. Bunu meleke haline getiren kişi cömertlik vasfını kazanmaktadır. Yapılan maddi yardımların manevi bir temizliğe sebep olduğu inancı inanan kişileri yardım yapmaya daha fazla teşvik etmektedir.⁵⁸

"Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz." 92/Leyl 5-7

2.3. Kur'an Ayetlerine Göre Yardım Davranışının Motivasyon Sebepleri

Kategoriler	Ayet Bilgileri
Kulluğun Gereği Olarak Yardımseverlik	Bakara 2/110, 184, 215, 254, 262, 274, 277; Nahl 16/90; Hac 22/77, 78; Fussilet 41/34, 35; Teğâbun 64/16; Leyl 92/5, 6, 7
Bağışlanma Vesilesi Olarak Yardımseverlik	Âl-i İmrân 3/16, 17 A'râf 7/156; Nur 24/22; Fâtır 35/29, 30; Zümer 39/10; Şûrâ 42/23
Ahiret İnancının Gereği Olarak Yardımseverlik	Nisâ 4/122; Mâide 5/12; En'âm 6/160; A'râf 7/156; Hud 11/23; İbrahim 14/31; Nahl 16/30, 31, 32; Neml 27/89; Kasas 28/54; Haşr 59/9; İnsan 76/7, 8, 9, 10; Beled 90/8-16; Leyl 92/17, 18
Mümin Olmanın Vasfi	Bakara 2/3, 264; Âl-i İmrân 3/110, 114; Nisâ 4/162; Enfâl 8/3, 74; Tevbe 9/71, 112; Hac 22/35-37; Mü'minun 23/60-

⁵⁵ İsfahânî, Müfredât, 519.

⁵⁶ Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 519, el-Bakara 2/184; el-Hac 22/35, 36, 37; el-İnsan 76/7, 8, 9, 10; el-Beled 90/8-16.

⁵⁷ İsfahânî, Müfredât, 572.

⁵⁸ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 634-635, el-Mü'minun 23/60, 61; el-Haşr 59/9; el-Leyl 92/5, 6, 7, 17, 18.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

Olarak Yardımseverlik	61; Kasas 28/54; Lokman 31/4; Şûrâ 42/36-39; Hadîd 57/7
-----------------------	---

Kulluğun Gereği Olarak Yardımseverlik: Bireye, ilgili ayetlerde Allah'a ve ahiret gününe olan imanının tezahürü olarak başkaları için infakta bulunması tavsiye edilmektedir.⁵⁹ İslami anlayışa göre sahip olunan her şey bu dünya için imtihan vesilesidir. Özverili bir yaşamı amaçlayarak öncelikle diğerlerine karşı beslenen olumsuz duygulardan vazgeçip, hoşgörü ve merhamet nazarıyla muamelede bulunmak ve dünya nimetlerine ve imkânlarla aşırı bağlılığı dizginleyebilmek gerekmektedir. Bu vesile ile çevreye karşı duyarlı, paylaşımcı ve yardımsever bir bakış açısına sahip olmanın Allah'a kul olmanın bir gereği olduğu söylenebilir.⁶⁰

"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir." Bakara 2/254

Bağışlanma Vesilesi Olarak Yardımseverlik: Yüce Allah Kur'an'da rahmetinin dünyada her şeyi ve herkesi kapsadığını ancak ahiretteki merhametinin ancak kendisine inanan ve bu dünyada imkânlarını ihtiyaç sahipleri için tasarruf ve infak edenlere olacağını bildirmiştir.⁶¹ Kötülüğe karşı iyilikle muamele ederek, affetmek; insanları ıslah etmenin, doğru yola getirmenin ve erdemli bir topluma dahil etmenin yollarından biridir. Allah kötülükleri bağışlayana kendi mağfiretini vaat etmektedir.⁶²

"(Bunlar), "Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru" diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir." Âl-i İmrân 3/16-17

Ahret İnancının Gereği Olarak Yardımseverlik: Bireye ilgili ayetlerde dünya hayatındaki bencil isteklerinin yerine diğer yaratılanların ve içinde bulunduğu toplumun saadetini ve kalkınmasını tercih etmesinin karşılığını, ahiret yaşantısında bulacağına inanarak yardım davranışında bulunması tavsiye edilmektedir.⁶³

"İnanan kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılınlar, hiçbir alışveriş ve dostluğun bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar." İbrahim 14/31

Mümin Olmanın Vasfı Olarak Yardımseverlik: İman akılda ve kalpte mevcut psikolojik bir durumdur. Bu sebeple delilleri olmadan bir kimsede iman var mı yok mu bilinemez. Bazı deliller vardır ki bunlar imanın gerçek tezahürleri olarak kabul edilir. Yardıma ihtiyaç duyanların ihtiyaçlarını gidermek, varını yoğunu bu uğurda sarf etmek samimi imanın güçlü bir delili olarak kabul edilmektedir. Bireye ilgili ayetlerde içinde bulunduğu hayata, çevresine fayda sağlamayı ibadet olarak kabul

⁵⁹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt:5, 376-378.

⁶⁰ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 376, el-Bakara 2/110, 184, 215, 254, 262, 274, 277; en-Nahl 16/90; el-Hac 22/77, 78; el-Fussilet 41/34, 35; et-Teğâbun 64/16; el-Leyl 92/5, 6, 7.

⁶¹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 600.

⁶² Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 3. 63, Âl-i İmrân 3/16, 17; el-A'râf 7/156; en-Nur 24/22; el-Fâtır 35/29, 30; ez-Zümer 39/10; eş-Şûrâ 42/23.

⁶³ en-Nisâ 4/122; el-Mâide 5/12; el-En'âm 6/160; el-A'râf 7/156; Hud 11/23; İbrahim 14/31; en-Nahl 16/30, 31, 32; en-Neml 27/89; el-Kasas 28/54; el-Haşr 59/9; el-İnsan 76/7, 8, 9, 10; el-Beled 90/8-16; el-Leyl 92/17, 18.

etmesi ve inandığı dini, hayatına tatbik ederken, inancının gereklerini yaparak yardım davranışında bulunması tavsiye edilmektedir.⁶⁴

“(Müminler o kimselerdir ki) namazlarını özenle kılarlar, kendilerine verdiğimiz şeylerden bir kısmını Allah yolunda harcarlar.” Enfal 8/3

2.4. Kur'an Ayetlerine Göre Yardım Davranışının Muhatapları

Kategoriler	Ayet Bilgileri
Anne- Baba	Bakara 2/83, 215; Nisâ 4/36; İsrâ 17/23-24; Lokman 31/14
Yakın-Akraba	Bakara 2/83, 177, 215; Nisâ 4/8, 36; Nahl 16/90; İsrâ 17/26; Nur 24/22; Rum 30/38; Şûrâ 42/23
Yetim	Bakara 2/83, 177, 215, 220; Nisâ 4/8-9, 36; En'âm 6/152; İnsan 76/7-10; Fecr 89/17-18; Beled 90/8-16; Duhâ 93/8-9
Yoksul	Bakara 2/83, 177-215; Nisâ 4/8, 36; İsrâ 17/26; Hac 22/35-37; Nur 24/22; Rum 30/38; İnsan 76/7-10; Fecr 89/17-18; Beled 90/8-16
Yolcu	Bakara 2/177, 215; Nisâ 4/36; İsrâ 17/26; Rum 30/38
Esir, Köle	Bakara 2/177; Nisâ 4/36; İnsan 76/7-10; Beled 90/8-16
Muhacir	Bakara 2/273; Enfâl 8/74; Tevbe 9/100; Nur 24/22; Haşr 59/9
Komşu- Arkadaş	Nisâ 4/36

İlgili ayetlerde bireye en yakınlarından başlayarak, önce yakın çevresinin refahını sağlaması, sonrasında da ulaşabildiği herkese imkânları ve yetenekleri nispetinde yardım davranışında bulunması tavsiye edilmektedir.⁶⁵ Ayetlerde korunmaya en muhtaç kişilerden yardım faaliyetlerine başlanması tavsiye edilmektedir.⁶⁶

⁶⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 714, el-Bakara 2/3, 264; Âl-i İmrân 3/110, 114; en-Nisâ 4/162; el-Enfâl 8/3, 74; et-Tevbe 9/71, 112; el-Hac 22/35-37; el-Mü'minun 23/60-61; el-Kasas 28/54; Lokman 31/4; eş-Şûrâ 42/36-39; el-Hadîd 57/7.

⁶⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 335-338.

⁶⁶ Anne- Baba: (el-Bakara 2/83, 215; en-Nisâ 4/36; el-İsrâ 17/23-24; Lokman 31/14) Yakın-Akraba: (el-Bakara 2/83, 177, 215; en-Nisâ 4/8, 36; en-Nahl 16/90; el-İsrâ 17/26; en-Nur 24/22; er-Rum 30/38; eş-Şûrâ 42/23) Yetim: (el-Bakara 2/83, 177, 215, 220; en-Nisâ 4/8-9, 36; el-En'âm 6/152; el-İnsan 76/7-10; el-Fecr 89/17-18; el-Beled 90/8-16; ed-Duhâ 93/8-9) Yoksul: (el-Bakara 2/83, 177-215; en-Nisâ 4/8, 36; el-İsrâ 17/26; el-Hac 22/35-37; en-Nur 24/22; er-Rum 30/38; el-İnsan 76/7-10; el-Fecr 89/17-18; el-Beled 90/8-16) Yolcu: (el-Bakara 2/177, 215; en-Nisâ 4/36; el-İsrâ 17/26; er-Rum 30/38) Esir, Köle: (el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/36; el-İnsan 76/7-10; el-Beled 90/8-16) Muhacir: (el-Bakara 2/273; el-Enfâl 8/74; et-Tevbe 9/100; en-Nur 24/22; el-Haşr 59/9) Komşu-Arkadaş: (en-Nisâ 4/36)

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir." Bakara 2/215

2.5. Kur'an-ı Kerim'deki Yardım Davranışının Niteliksel Özellikleri

Kategoriler	Ayet Bilgileri
Başa Kakmadan, Hor görmeden, Gönülden Yapılan Yardım	Bakara 2/184, 262; Haşr 59/9; İnsan 76/7-10; Duhâ 93/8-9
İyilerinden ve Sevdiklerinden Vererek Yapılan Yardım	Bakara 2/267, Âl-i İmrân 3/92,
Gizli ve Açıktan Yapılan Yardım	Bakara 2/271, 274; Ra'd 13/22; İbrahim 14/31; Fâtır 35/29-30,
Karşılıksız Yapılan Yardım	Şûrâ 42/23; İnsan 76/7-10; Leyl 92/19-20
Bollukta ve Darlıkta Yapılan Yardım	Âl-i İmrân 3/134
Helal Kazanç ile Yapılan Yardım	Bakara 2/219

Başa Kakmadan, Hor görmeden, Gönülden Yapılan Yardım: Ayetlere göre yapılan yardımların Allah rızası için olduğunun işareti, herhangi bir menfaat beklemeden, incitmeden, yapılan yardımı bir nevi unutmaktır. Eğer verilecek sadaka kişiyi incitecekse vermeden ona güzel sözlerle muamele etmek gerekir.⁶⁷

"Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kalmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab'leri katında mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de." Bakara 2/262

İyilerinden ve Sevdiklerinden Vererek Yapılan Yardım: İlgili ayetlerde infak edilecek malın işe yarar, göze hoş gelen ve ihtiyacı giderecek nitelikte olması gerektiği belirtilmektedir. Ayetlerde empati duygusu teşvik edilerek kişinin kendisi için uygun gördüğünü muhtaç kişiye de infak etmesi tavsiye edilmektedir. Nitekim bu tür harcamalar bireyi cimrilikten korur, cömertlik vasfını kazandırır. Kur'an-ı Kerim'de aynı zamanda gösteriş için yapılan iyiliklerin Allah nezdinde bir kıymetinin olmayacağına dikkat çekilerek mal sevgisinden korunma tavsiye edilmektedir.⁶⁸

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye layıktır." Bakara 2/267

⁶⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 421, el-Bakara 2/184, 262; el-Haşr 59/9; el-İnsan 76/7-10; ed-Duhâ 93/8-9.

⁶⁸ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 422, el-Bakara 2/267, Âl-i İmrân 3/92.

Gizli ve Açıktan Yapılan Yardım: Zekât ve sadaka verilmesinin teşviki açısından aleni şekilde bu ibadeti yapmak uygun görüldüğü gibi, yardımı yapan kişinin gururunun okşanması ya da yardım yapılan kişinin gururunun incinmesi tehlikesine karşı gizli yapılması da tavsiye edilmiştir.⁶⁹

"Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefarettir. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır". Bakara 2/271

Karşılıksız Yapılan Yardım: Müminler yapılan iyiliklerin karşılığını Allah'tan umarlar. Her hususta olduğu gibi yardım davranışında da samimiyet önemlidir. Samimiyetle yapılan her iyiliğin karşılında Allah'ın rızası vardır ve kulların arasında da bu samimiyetten dolayı sevgi hasıl olması umulur.⁷⁰

"O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. (Yaptığı iyiliği) Ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar)." Leyl 92/19-20

Bollukta ve Darlıkta Yapılan Yardım: Kur'an'da bollukta ve darlıkta Allah için hayır yapan ve varlıklarını iyilik maksadıyla sarf edenlere dikkat çekilmektedir. Her iki halde de değişmeyen tutumları vardır. Nitekim bolluk hali insanları bencilleştirmediği gibi darlık hali de Allah yolunda harcamayı ihmal etmeye sebep olmaz. Kur'an'a göre yapılan yardımın miktarından ziyade niyetteki ihlas önemlidir. Her konumda Allah için feda edebilmeyi göze almak gerekir.⁷¹

"Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever." Âl-i İmrân 3/134

Helal Kazanç ile Yapılan Yardım: İnfakta bulunurken eldeki imkânlar üzerinden muamelede bulunmak gerekir. Allah kulunun zor durumlara girmesini istemez. Lakin tersini düşünmek Allah'ın kullarına gücü üstünde yük yükleyerek eziyet etmesi anlamına gelir ki böyle bir düşünce Allah için muhaldir. İslami düşünceye göre haram kazanç elde edip hayır işerinde kullanmak zayıf temellerle inşa edilmiş bina gibidir. İslam'ın getirdiği kardeşlik ve yardımlaşma müessesesiyle anlaşılan şudur ki; toplumda temel ihtiyaçları giderilmemiş insanlar var olduğu sürece muhtaçlara infakta bulunmayan kimselerin ihtiyaçlarından fazla olup biriktirdiklerinden sorumlu olmaları söz konusudur. İhtiyaç sahiplerine yapılacak yardımı şans oyunlarına bırakmayıp, temel ihtiyaçlarından kalanı muhtaçlarla paylaşmaya teşvik etmek sosyal adaletin tesisi açısından oldukça önemlidir. Bu geniş yardım kaynağının kullanılmasıyla toplumda temel ihtiyaçları giderilmemiş insanların sayısının azalacağı düşünülmektedir.⁷² Bu manada infak ibadetinin zenginlere mahsus bir ibadetmiş gibi algılanmasının dini açıdan uygun olmadığı söylenebilir. Bu yüzden olacak ki dini yaklaşım, herkesi, imkânı nispetinde elindekiyi paylaşabilme cömertliğine teşvik etmektedir.⁷³

"... Sana Allah yolunda ne harçayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı." Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz." Bakara 2/219

⁶⁹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 427, el-Bakara 2/271, 274; er-Ra'd 13/22; İbrahim 14/31; el-Fâtır 35/29-30.

⁷⁰ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 635, eş-Şûrâ 42/23; el-İnsan 76/7-10; el-Leyl 92/19-20.

⁷¹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 672, Âl-i İmrân 3/134.

⁷² Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 348.

⁷³ el-Bakara 2/219.

2.6. Kur'an-ı Kerim'deki Maddi Yardım Türleri

Kategoriler	Ayet Bilgileri
Zekat	Bakara 2/83, 110, 177, 277; Nisâ 4/162; Mâide 5/12; A'râf 7/156; Tevbe 9/60, 71; Hac 22/77-78; Lokman 31/4; Mü'min 40/4
Sadaka	Bakara 2/263-264, 271, 280, Hadîd 57/18
Karz-ı Hasen	Bakara 2/245, Mâide 5/12, Hadîd 57/18
Kurban	Hac 22/35-37, Kevser108/2
Fidyeye	Bakara 2/184, 196, Mâide 5/ 89, Mücâdele 58/3-4

Zekât, Sadaka: Kur'an-ı Kerim'de zekât ve sadaka kavramları terim olarak birbiri ile aynı anlamda kullanıldığı dikkat çekse de zekât, farz olarak emredilen ve zengin kimselerin ihtiyaçlı kimselere malındaki haklarını vermesini ifade etmektedir. Zekât ibadetinin dini ve ahlaki değerleri güçlendirme, maddi manevi olarak arındırma, sosyal ve ekonomik yapıya güç ve hareketlilik kazandırma birtakım işlevleri vardır. Sadaka ise farz olan zekâtın dışında gönülden yapılan az çok her hayrı ifade etmektedir.⁷⁴

"Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekatı verenlerin mükafatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır." Bakara 2/277

"Eğer borçlu darlık içindeyse ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır." Bakara 2/280

Karz-ı Hasen: Bu kavram dünya sıkıntılarından kurtulmayı dileyerek, karşılığını sadece Allah'tan beklemek suretiyle ihtiyaç sahibi kimselere verilen borcu ifade etmektedir. Karz-ı hasen çok karlı bir ibadettir. Nitekim karşılığını Allah'tan umarak yapılan her yardımın karşılığı sonsuzdur.⁷⁵

"Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak ona döndürüleceksiniz." Bakara 2/245

Kurban: Cahiliye devrinde kurban ibadeti bir ritüel şeklinde yapılıyor ve kesilen hayvanlar telef ediliyordu. Fakat İslam dini kurban kesmeye maddi manevi yönleri olan bir ibadet boyutu kazandırmıştır. Tevhid inancıyla kesilen kurbanlar vesilesiyle sosyal yardımlaşmanın amaçlandığı söylenebilir. Kurban ibadeti kişinin ahlaki olarak kendini eğitmesi gibi bireysel yönü olan, aynı zamanda da ihtiyaçlı kimselerle birebir temas kurulmasına imkân sağlayan sosyal bir ibadettir. Bu ibadetin mağfiret, şükür, itaat, yardımlaşma gibi duyguları içinde barındıran çok yönlü bir yapısı vardır.

⁷⁴ Mehmet Erkal, "Zekat", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim 17 Kasım 2021).

⁷⁵ el-Bakara 2/245, el-Mâide 5/12, el-Hadîd 57/18.

Kurban ibadetinin affedilmenin müjdesi olarak fakire fukaraya infak etmenin zevkini tattıran ve bu sevinçle bayram yaptıran ulvi bir hal olduğu söylenebilir.⁷⁶

“...Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedin. Şükredesiniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik. Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat ona sizin takvanız (Allah'a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır. Böylece onları sizin hizmetinize verdi ki, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız. İyilik edenleri müjdele.” Hac 22/35-37

Fidye: Fidye gerçekleştirmeye imkân bulunmayan farz ibadetlerin yahut işlenen kusurların bağışlanması amacıyla kefaret olarak infakta bulunmayı ifade eden bir kavramdır. Bu anlamda hatanın telafisi maksadıyla yapılan infak hareketi, kişinin bencillikten uzaklaşıp ihtiyaçlı kimselerle bağ kurması ve bu vesile ile yardımlaşma hususunda farkındalık oluşturmaya açısından bir eğitim yolu olarak kabul edilebilir.⁷⁷

“Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.” Bakara 2/184

2.7. Kur'an-ı Kerim'deki Manevi Yardım Türleri

Kategoriler	Ayet Bilgileri
İyiliği Tavsiye Edip Kötülükten Menetmek	Âl-i İmrân 3/104, 110, 114; Tevbe 9/71,112; Fecr 89/17-18
İyilik ve Takvada Yardım	Mâide 5/2
Kötülüğe Karşı İyilikle Muamele	Ra'd 13/22; Nur 24/22; Kasas 28/54; Fussilet 41/34-35
Güzel ve Yumuşak Söz	Bakara 2/83, 263, Nisâ 4/8, İsrâ 17/23-24, 28
Cihad	Nisâ 4/95-96, Enfâl 8/74, Tevbe 9/20, 88, Hac 22/77-78
Hayra Vesile Olmak	Nisâ 4/85
Ara Buluculuk	Nisâ 4/114, Hucurât 49/10
Toplum Düzenine Yardım	Mâide 5/2; A'râf 7/56; Kasas 28/77

⁷⁶ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 701, el-Hac 22/35-37, el-Kevser108/2.

⁷⁷ el-Bakara 2/184, 196, el-Mâide 5/ 89, el-Mücâdele 58/3-4.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

İstişare	Âl-i İmrân 3/159; Şura 42/36-39
Dua	Âl-i İmrân 3/159; İbrahim 14/35-41; İsrâ 17/23-24; Ahkâf 46/15; Muhammed 47/19, Haşr 59/10

İyiliği Tavsiye Edip Kötülükten Menetmek: İyiliği tavsiye edip kötülükten menetmek olarak açıklanan 'emir bi'l ma'ruf nehiy ani'l-münker' ifadesi dini ve ahlaki emir ve yasakları içinde barındıran geniş bir kavramdır. Ayetlerde her müminin çevresindekilerin iyiliğini isteyerek, onları doğru yola teşvik edip tüm kötülüklerden uzaklaşmaları hususunda yol gösterici olma bakımından sosyal kontrol mekanizması oluşturması tavsiye edilmektedir. Bu bireysel hareketin toplumun genelinin refahına sebep olacağı öngörülmektedir.⁷⁸

"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır." Âl-i İmrân 3/104

İyilik ve Takvada Yardım: Ayet-i kerimede inanan kimselerin birbirlerine iyilik yollarında ve takvalı bir yaşam hususunda yardımcı olmaları istenirken, kötülükler, düşmanlık, günah işlemek bozgunculuk çıkarmak hususunda ise yardım etmemeleri istenmiştir.⁷⁹

"Ey iman edenler! ... İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir." Mâide 5/2

Kötülüğe Karşı İyilikle Muamele: Kur'an-ı Kerim'de akıl sahiplerinin nitelikleri arasında sayılan kötülüğe karşı iyilikle muamele, haksızlığa, yalancılığa bütün rezilliklere karşı erdemli bir duruş sergilemek şeklinde izah bulunmaktadır.⁸⁰ Tavsiye edilen, kötülüğe karşı affedici olmaktan ziyade kötülüğe iyilikle karşılık vermektir. Bundan umulan ise o iki kişi arasında ünsiyet meydana gelme ihtimalidir. Bu vesileyle düşmanlar dost olabilir.⁸¹

"Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır." Ra'd 13/22

Güzel ve Yumuşak Söz: Güzel söz gönülleri fethetmenin belki de en kolay yoludur. Güzel uyumlu yumuşak söz sadaka olarak kabul edildiği gibi aynı zamanda ilahi bir emirdir. İlgili Ayetlerde ihtiyaç sahibi kimselere karşı yardım etme imkânı bulunmasa da yatıştırıcı gönül alıcı güzel sözler söylemek tatlı dille incitmemeye çalışmak tavsiye edilmiştir.⁸²

⁷⁸ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 645-647, Âl-i İmrân 3/104, 110, 114; et-Tevbe 9/71,112, el-Fecr 89/17-18.

⁷⁹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 208, el-Mâide 5/2.

⁸⁰ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 3, 285.

⁸¹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 4, 709-710, er-Ra'd 13/22; en-Nur 24/22; el-Kasas 28/54; el-Fussilet 41/34-35.

⁸² Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 3, 479, el-Bakara 2/83, 263, en-Nisâ 4/8, el-İsrâ 17/23-24, 28.

"Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin." Nisâ 4/8

Cihad: Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla dini, vatani, milleti muhafaza etmek ve bütünlüğünü korumak için yapılan maddi manevi gayretler, kişinin kendi nefsiyle olan mücadelesi, hak yolda ekonomik yollarla gösterilen gayret ve kişinin canını bu yolda feda etmesi cihad kapsamında değerlendirilmektedir. Bu anlamda yapılan infakın en üstün derecesi can ile yapılandır ve karşılığı cennette yüksek derecedir. İlgili ayetlerde malıyla ve canıyla maddi manevi değerlerini koruyan kimselerin Allah katında üstün kabul edildiği belirtilerek bu hususta bir cömertliğe teşvik edilmektedir.⁸³

"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir." Tevbe 9/20

Hayra Vesile Olmak: Kur'an'a göre hayırlı bir işin meydana gelmesi için o işe aracılık etmek, yetki ve gücü o iş için kullanmak, haksızlığa zemin oluşturmadan, hakka hukuka uygun, meşru bir zeminde yardım niyeti taşımak gerekmektedir. Nitekim adam kayırma, haksızlık yapma, birilerinin ayağını kaydırma niyetiyle değil iyi niyetle gerçekleşen aracılığın teşvik edildiği görülmektedir.⁸⁴

"Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter." Nisâ 4/85

Ara Buluculuk: Kur'an'a göre insanlara maddi ve manevi yardımda bulunmak için insanların arasını düzeltmek, sosyal bir görevdir. Mahkemelerin ceza kurumlarının dolup taşmasının önemli sebeplerinden biri de bu vazifenin unutulmuş olmasıdır. Kaybolmaya yüz tutan değerlerimizin tekrar hayat bulması için gayret etmek gerekir.⁸⁵ İlgili ayetlerde toplum düzeninin sağlanması için temel hak ve hürriyetlerin uygulanması hususunda gayret edilmesi, bireyler arasındaki anlaşmazlıkların adalet ile çözümlenmesi, haksızlık karşısında haklının yanında olunması tavsiye edilmektedir.⁸⁶

"Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin." Hucurât 49/10

Toplum Düzenine Yardım: Kur'an'da insanın evrenle ve toplumla ilişkisini düzenlemek amacıyla her türlü bozgunculuğun karşısında durması tavsiye edilmektedir. Aşırılığa ve hırsla kapılmadan, dünyanın geçiciliğini bilerek, iyiliklere sarılmak, evrenin düzenini, tabiatı, insanı korumak için yardım etmek Kur'an'ın telkinleri arasındadır.⁸⁷

⁸³ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 122, en-Nisâ 4/95-96, el-Enfâl 8/74, et-Tevbe 9/20, 88, el-Hac 22/77-78.

⁸⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 107, en-Nisâ 4/85.

⁸⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 142.

⁸⁶ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 93, en-Nisâ 4/114, el-Hucurât 49/10.

⁸⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 538; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 4, 246, el-Mâide 5/2; el-A'râf 7/56; el-Kasas 28/77.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez." Kasas 28/77

İstişare: Ayetlerde ifade edildiğine göre yapılacak işlerde istişare etmek, fikir almak, o işin daha sağlıklı verimli gerçekleşmesine katkı sağlayacağı için çok önemlidir. Fikrine başvuru olan kişinin de bu anlamda yardım etme niyetine sahip olup fikirlerini beyan ederken bu hususlara dikkat etmesi gerekir.⁸⁸

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." Âl-i İmrân 3/159

Dua: Dua manevi olarak kuşanılmış bir kalkandır. Kişi başkası için hayır murat ederek dua kapısına iltica ettiğinde o dua geri çevrilmez. Başkası için güzellikler hayırlar dilemek yahut bir müşkül için Rabbine el açıp yalvarmak kişiyi bencillikten uzaklaştırarak, bireyler arasında muhabbet hasıl olmasına vesile olur. Birbirleri için güzellikler dileyen bir toplumda da sükûnet ve huzurun hâkim olması beklenir. Bu nedenle müminin mümine duası özellikle manevi yardım konusunda zikredilmeye değer bir öneme sahiptir.⁸⁹

"Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." Haşr 59/10

2.8. Yardım İçerikli Ayetlerde Yardım Davranışıyla İlişkili Olarak Zikredilen Olumlu Değerler

Kategoriler	Ayet Bilgileri
Merhamet	İsrâ 17/23-24; Beled 90/8-16
Affetme	Âl-i İmrân 3/134, 159; Nisâ 4/149; A'râf 7/199; Nur 24/22; Şûrâ 42/36-39
Sabır	Bakara 2/177; Âl-i İmrân 3/134; Rad 13/22; Kasas 28/54; Zümer 39/10; Fussilet 41/34-35; Beled 90/8-16
Empati	Bakara 2/265-267; Nisâ 4/9; İsrâ 17/23-24; Lokman 31/14; Duhâ 93/6-11
Adalet	Nisâ 4/127; En'am 6/152; Nahl 16/75-76, 90; Mümtehine 60/8
Doğruluk ve Sözünde Durma	Nisâ 4/9, Bakara 2/83, 177; En'am 6/152; İnsan 76/7-10

⁸⁸ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 701-703, Âl-i İmrân 3/159; eş-Şura 42/36-39.

⁸⁹ Âl-i İmrân 3/159; İbrahim 14/35-41; el-İsra 17/23-24; el-Ahkâf 46/15; Muhammed 47/19, el-Haşr 59/10.

Cömertlik	Âl-i İmrân 3/134
Paylaşma Dayanışma	ve Maide 5/2; Nahl 16/71; Şûrâ 42/36-39

Merhamet: Kur'an'a göre sosyal ahlakın vazgeçilmez değerlerinden biri merhamettir. Bu nedenle toplumdaki her bireyin durumunun farkında olarak başkalarına merhametle muamelede bulunması teşvik edilmektedir. Merhamet kişiye ulvi bir bakış açısı kazandırarak tüm mahlukata karşı hilmle yaklaşmayı ve bir zerreyi dahi incitmekten imtina etmeyi sağlar. Yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevmek ve herkesi olduğu gibi kabul etme yeteneği kazandırır. Bu yeteneği kazanmak da kişinin önce kendine sonra ötekine yapabileceği en güzel iyiliklerdendir.⁹⁰

"Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi; iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi? Fakat o, sarı yokuşa atılmadı. Sarı yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır. Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir." Beled 90/8-16

Affetme: Kur'an'a göre kolaylaştırıcı olmak, ceza sahiplerine karşı affedici olmak en önemli maddi ve manevi yardım türlerindedir. Bu anlamda affetmek hem maddi fedakârlığı hem de hoşgörülü olmayı ifade eder. İlgili ayetlerde bir mümin vasfı olarak karşımıza çıkan affetme, sert muameleden uzak, anlayış üzerine kurulan ilişkilere işaret etmektedir.⁹¹

"Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah her bakımdan sınırsız zengindir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir)." Bakara 2/263

Sabır: Sabır karşılaşılan zorluklar karşısında pes etmeden mücadele ederek, aktif bir bilinçlilik haliyle kişisel dönüşüme kapı aralayan önemli değerdir.⁹² İlgili ayetlerde yardımsever bir insanda bulunması gereken özelliklerden biri olarak karşımıza çıkan sabır değeri, cennete girmenin de anahtarı olarak tasvir edilmektedir. Sabreden kişi zorluklarla mücadele etmenin anlamını çok iyi bildiği için aynı durumda olan bir başka kişiyle empati kurabilmesi ve ona yardım eli uzatabilmesi daha mümkün görünmektedir.⁹³

"Ve onlar rablerinin rızasını elde etmek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda gizli açık harcayan, kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte dünya hayatının güzel sonu (cennet) sadece onlarındır." Rad 13/22

⁹⁰ el-İsrâ 17/23-24; el-Beled 90/8-16.

⁹¹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 649, Âl-i İmrân 3/134, 159; en-Nisâ 4/149; el-A'râf 7/199; en-Nur 24/22; eş-Şûrâ 42/36-39.

⁹² Mebrure Doğan, *Sabır Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 106.

⁹³ el-Bakara 2/177; Âl-i İmrân 3/134; er-Rad 13/22; el-Kasas 28/54; ez-Zümer 39/10; el-Fussilet 41/34-35; el-Beled 90/8-16.

Empati: Ayetlerde insani ilişkilerde empati kurmayı öne çıkaran ifadeler mevcuttur. Nitekim ilgili ayetlerde bencillikten uzak kalmak, birbirinin derdiyle hemhal olmak ve insanlara faydalı olmak için empatik düşünmek teşvik edilmekte olup, bu hal övülmektedir. Ayetlerde ayrıca insanın kensine yapılmasını yahut yapılmamasını istediği haller örnekler üzerinden tasvir edilerek bu şekilde ötekini anlama yolu öğretilmektedir.⁹⁴

"Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyeniyi azarlama! Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat." Duhâ 93/6-11

Adalet: Ayetlerde Allah'ın insanlarda bulunmasından hoşnut olduğu haller muktedir olma, zengin olma, hür ve başarılı olma, adaletli ve istikrarlı olma şeklinde ifade edilmektedir. İlgili ayetlerde haksızlığa karşı adaletle muamele ederek mazlumun yanında olmak, karışıklığı çözüme ulaştırmak ve hak sahibin hakkını vermek toplumsal düzenin oluşmasına büyük katkı sağlayan unsurlar olarak ifade edilmektedir.⁹⁵

"Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile, kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak Allah yolunda harcayan kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olur mu? Hamd Allah'a mahsustur, fakat onların çoğu bilmezler. Allah (şöyle) iki adamı da misal verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece bir yükür. Nereye gönderse olumlu bir sonuç alamaz. Bu, adaletle emreden ve doğru yol üzere olan kimse ile eşit olur mu?" Nahl 16/75-76

Doğruluk ve Sözünde Durma: Doğru olmak Allah'ın emri olmakla birlikte ahlaklı bir kişiliğin de en belirgin özelliğidir. Gerek söz gerekse davranışlarda istikamet üzere olmayı ifade eden doğruluk, yardım davranışının hakkıyla yerine getirilmesinde son derece önemlidir. Nitekim doğru olmayan bir insanın başkasına karşı hakkaniyetli ve duyarlı olmasını beklemek zordur. Doğruluk gibi sözünde durma da en önemli ahlaki ilkelerden biridir. İlgili ayetlerde sözünde durmak mümin vasfı olarak ifade edilmiş olup, sözünde durmanın da Allah'a karşı gelmekle eş değer görüldüğü anlaşılmaktadır.⁹⁶

"Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlar hakkında endişeye kapılanlar, (yetimler hakkında da) ürperip korksunlar. Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar ve doğru söz söylesinler." Nisâ 4/9

Cömertlik: Kur'an'a göre takva sahibi kimselerin ahlaki nitelikleri arasında her koşulda yardım etme faaliyetiyle meşgul olmak ve bunu belli bir itidal üzere yapmak yer almaktadır. Şartlar ne olursa olsun ihtiyaç sahiplerini gözetmek anlamına gelen cömertliğin bencillikten uzak, nefsinin esiri olmayan özgür ruhların faziletleri arasında sayılması dikkat çekmektedir.⁹⁷

"Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever." Âl-i İmrân 3/134

Paylaşma ve Dayanışma: Paylaşma ve dayanışma sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarındandır. Ancak dayanışmanın ahlaken olumlu bir mana ifade edebilmesi için

⁹⁴ el-Bakara 2/265-267; en-Nisâ 4/9; el-İsrâ 17/23-24; Lokman 31/14; ed-Duhâ 93/6-11.

⁹⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 3, 422, en-Nisâ 4/127; el-En'am 6/152; en-Nahl 16/75-76, 90; el-Mümtehine 60/8.

⁹⁶ en-Nisâ 4/9, el-Bakara 2/83, 177; el-En'am 6/152; el-İnsan 76/7-10.

⁹⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 672, Âl-i İmrân 3/134.

hukuki ve ahlaki kaidelere dayanması gerekmektedir. Nitekim haksızlık karşısında yapılan yardımlaşma ve dayanışma İslam dininde zülüm olarak nitelendirildiği için böylesi bir dayanışmanın engellenmesi gerekmektedir. Zalime karşı mazlumu korumak da zalimin yapacağı zulmü engellemek de haksızlık karşısında yapılabilecek dayanışma ve yardımlaşma örneklerindedir.⁹⁸

"Ey iman edenler! ... İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir." Mâide 5/2

2.9. Yardım İçerikli Ayetlerde Yardım Davranışıyla Bağdaşmadığı İma Edilen Olumsuz Nitelikler

Kategoriler	Ayet Bilgileri
Cimrilik	Âl-i İmrân 3/180; Nisâ 4/37; Tevbe 9/35; İsrâ 17/29; Muhammed 47/38; Haşr 59/9; Teğabun 64/16
Kibir	Nisa 4/36; Mâ'ûn 107/2-3
Riya	Bakara 2/264; Nisâ 4/38-39; Mâ'ûn 107/6-7
İsraf	En'am 6/141; İsrâ 17/26, 29

Cimrilik: İslami düşünceye göre mallarının azalacağı endişesiyle infak etmekten sakınanlar rızık endişesi yaşamaları sebebiyle iman noktasında sıkıntıya düşebilirler. Dinen hoş karşılanmayan cimrilik, bireyi hem toplumda hem aile içinde küçük düşürecek bir haldir. Çevrede muhtaç kimseler varken imkânlarını başkaları için seferber etmeyen kişilerin içinde bulunduğu bu halden dolayı vicdani olarak rahatsızlık duyması beklenir. Bu hal bireye hem ahlaki hem de psikolojik yönden zarar verirken bir yandan da sosyal patlamalara da zemin hazırlayabilir. İlgili ayetlerde cimrilik eden kimselerin ahiret yurdunda da hesabının zor olacağı bildirilmektedir.⁹⁹

"Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır." Nisa 4/37

Kibir: İslam'a göre insanın sahip olduğu her nimetin gerçek sahibi Allah'tır ve bu nimetler insanlara emanet verilmiştir. Bu nedenle zengin malında fakirin hakkı mevcut olup infak eden kişi ikram ederken lütufta bulunuyormuş yanlıgısı ile kibre düşmemelidir. Zira Kur'an'ın öğütleri bu yöndedir.¹⁰⁰

"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşaya, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez." Nisâ 4/36

⁹⁸ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 208, el-Maide 5/2; en-Nahl 16/71; eş-Şûrâ 42/36-39.

⁹⁹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 1, 724, Âl-i İmrân 3/180; en-Nisâ 4/37; et-Tevbe 9/35; el-İsrâ 17/29; Muhammed 47/38; el-Haşr 59/9; et-Teğabun 64/16.

¹⁰⁰ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 2, 66, en-Nisa 4/36; el-Mâ'ûn 107/2-3.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

Riya: İslam'a göre Allah için yapılan tüm ibadetler ve kullar arasındaki yardım davranışlarında esas olan Allah rızasını gözetmek ve içten bir samimiyet sergilemektir. Gösteriş için yapılan hiçbir şeyin Allah nezdinde kıymetinin olmayacağı ayetlerde açıkça ifade edilmektedir. Yine ilgili ayetlerde ibadetle yardımlaşmanın dindarlık açısından birbiriyle ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre inanan kimselerin hem yardımsever olup hem de başkalarına hayır işlerinde ön ayak olması, yardım davranışlarının toplumsallaşmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.¹⁰¹

"Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır. Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı kendilerine ne zarar gelirdi? Allah, onları en iyi bilendir." Nisâ 4/38-39

İsraf: Cahiliye Araplarının cömertlik algısının tamamen israf ve gösteriş üzerine kurulu olduğu ileri sürülmektedir. İslam dini zekât kurumu ile buna itidal üzere bir düzen getirmiş ve infak ederken dahi orta yollu olmayı tavsiye etmiştir. İlgili ayetlerde harcama konusunda dengeli olmanın önemini altı çizilmiş olup, israfın sonuçları hakkında müminler açıkça uyarılmıştır.¹⁰²

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma." İsrâ 17/26

Sonuç

Küreselleşmeyle birlikte neredeyse tüm dünyaya hâkim olan modernizm, sosyal bir varlık olan insanı büyük oranda ilişki örüntüsünden kopararak sırf kendini düşünen bencil birey haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Fitratına aykırı bir yaşam algısıyla özüne gün geçtikçe yabancılaşan insanın tek kurtuluş yolu ise değer merkezli bir anlayışa geri dönmekten geçmektedir. İlahi vahyin bu konudaki telkinleri onun yolunu aydınlatacak ve ihtiyaç duyduğu bilinç yenilenmesine kapı aralayacak bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle araştırmada, huzurun anahtarı olarak sunulan yardımlaşma değerinin Kur'an ayetlerinde başka hangi anlam çerçevesinde zikredildiğin açığa çıkartılması hedeflenmiştir.

İlgili ayetler incelendiğinde Kur'an'da yardımseverliğin pro-sosyal davranış olarak nitelendirilebilecek pek çok kavramı içine alan çatı bir kavram olarak sunulduğu görülmüştür. Ayrıca modern psikolojideki bazı akımların yardımseverliği bencillik motivasyonlu bir davranış olarak görmesine rağmen Kur'an ayetlerinde, hiçbir eylemin, bencil bir beklentiyle, menfaat umarak veya kişinin egosunu tatmin etmek amacıyla gerçekleşmeyeceğinin, en azından böylesi bir davranışın yardımseverlik adı altında zikredilemeyeceğinin altı çizilmektedir. Bilakis Kur'an'ın, İsrâ kavramıyla gönüllü fedakârlığı teşvik ettiği ve empatik anlayışı bu davranışın en temel motivasyonu olarak kabul ettiği görülmektedir. Nitekim bütün hayırlara ve iyiliklere kaynaklık eden ve değer üreten insan profilini ön plana çıkaran ilahi vahiy, sahip olunan her şeyde başkalarının da hakları bulunduğu anlayışını hâkim kılmak suretiyle sosyal dayanışmayı ve huzuru güvence altına almak istemektedir. Bu anlamda Kur'an'a göre yapılan yardım bir lütuf değil huzurlu bir yaşamın en temel şartıdır.¹⁰³

Kur'an'da yardım davranışını kapsayan veya anlam bakımından bu davranışa birebir karşılık gelen geniş bir kavram yelpazesinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda

¹⁰¹ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 5, 698, el-Bakara 2/264; en-Nisâ 4/38-39; el-Mâ'ûn 107/6-7.

¹⁰² Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Cilt: 3, 478-479, el-En'am 6/141; el-İsrâ 17/26, 29.

¹⁰³ Şaban Ali Düzgün, *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan* (Ankara: Otto yayınları, 2020), 54.

Kur'an perspektifiyle yardımseverliği, sahip olunan maddi manevi imkânların, gönül rızası ile karşılıksız¹⁰⁴, fedakârca¹⁰⁵, gösterişsiz olarak¹⁰⁶, incitmeden¹⁰⁷ bollukta ve darlıkta¹⁰⁸, gizli ve aşikâr¹⁰⁹, sevdiklerinden vererek¹¹⁰ paylaşılması olarak tanımlamak mümkündür. Yardım davranışını içine alan ayetler dikkatle incelendiğinde ötekinin derdiyle dertlenip, onun sıkıntısını gidermek için yardımsever bir davranış sergilemenin doğrudan imanla ilişkilendirildiği ve neredeyse cennetin anahtarı olarak tasvir edildiği görülmektedir. Hatta Maun suresinde de zikredildiği gibi ibadetlerin bile ancak böylesi bir tutumla anlam kazanabileceği anlaşılmaktadır. Mümin olmanın en temel vasıflarından biri olarak kabul edilen yardımseverliğin en yakın halkadan başlamak suretiyle toplumun diğer katmanlarına ulaştırılmasının ve bu bağlamda özellikle yardıma muhtaç konumda olan kişilerin gözetilmesinin önemi dikkat çekmektedir. Helal kazançla, gönül rızasıyla ve karşı tarafı incitmeden yapılan yardımın özellikle öne çıktığı ayetlerde ayrıca hangi müesseseler vasıtasıyla yardımın yerine getirileceğinin de belirtilmiş olması, müminler için yol gösterici niteliktedir. Yardımın sadece maddi olmayacağı, çünkü müminin mümine duasının bile bir nevi yardım anlamına geldiği tespit edilen ayetlerde ayrıca yardımseverliğin diğer değerlerle ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Büyük bir değer örüntüsünün parçası hatta çıktısı olarak kabul edilebilecek yardımseverliğin, cimrilik ve israf gibi olumsuz niteliklerle bağdaşamayacağı da tespit edilen sonuçlar arasındadır.

Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetlerin içeriğinden de anlaşılacağı üzere yardımseverlik hem bireysel hem de toplumsal anlamda huzura katkı sağlayan en önemli değerlerdendir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in teşvik ettiği, insafı, yardımsever, merhametli, iyi niyetli, özverili olma halini kuşanan toplumlarda sevgi, huzur ve esenliğin hâkim olması beklenen bir sonuçtur. Nitekim insanlar bu bilinçle birbirine sevgi ve muhabbetle kenetlenir, akrabalık ve komşuluk ilişkilerini barış ve paylaşım içinde sürdürürlerse, ekonomik olarak kalkınmış, empatik anlayışı yüksek bir toplumun meydana gelmesi kaçınılmaz olur. Milli ve manevi değerlerin birlikte hâkim olduğu müreffeh bir toplumun üyeleri ahiret yaşantılarında da bu ferahlığa kavuşmayı umut eder. Bireyin ve toplumun iyi oluşunu bu denli gaye edinen ilahi mesajın, hayatın her alanında işlevini sürdürmesi amacıyla ilgi ve dikkatle okunmasının ve anlamaya çalışılmasının huzur ve birlik ortamının oluşmasında ciddi katkılar sunacağı düşünülmektedir.

¹⁰⁴ el-Leyl 92/19-20.

¹⁰⁵ el-Haşr 59/9.

¹⁰⁶ en-Nisâ 4/38-39.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/262.

¹⁰⁸ Âl-i İmrân 3/134

¹⁰⁹ el-Bakara 2/274.

¹¹⁰ el-Bakara 2/267, Âl-i İmrân 3/92.

Kur'an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik

Kaynakça

- Adler, Alfred. *İnsan Tabiatını Tanıma*. çev. A. Yörükân. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.
- Aydın, Mustafa. *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2000.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2009.
- Ayten, Ali. *Empati ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Batson, C. Danial. Religious Orientation and Helping Behavior: Responding to One's own or to the victim's Needs? Sexton, Psychology of religion: Personalities, Problems, Possibilities. Ed. H. Newton Malony. 6. Michigan: Baker Book House, 1991.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.
- Çağrı, Mustafa. *İslam Düşüncesinde Ahlâk*. 3. Baskı. İstanbul: DEM Yay., 2006.
- Çağrı, Mustafa. "hayır". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hayir#1>
- Çağrı, Mustafa. "ihsan". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsan--iyilik>
- Çağrı, Mustafa. "infak". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/infak>
- Çağrı, Mustafa. "isar". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isar-digerkamlik>
- Dawkins, Richard. *Gen Bencildir*. çev. E. Ü. Müftüoğlu. Ankara: Tübitak Yayınları, 1995.
- Deaux, Kay-Wrightman, Lawrence. *Social Psychology in the 80s*. California: Brooks/Cole Publishing Company, 1984.
- Demir, Muhammed. *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi: Malatya Örneği*. Malatya: Erciyes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2017.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1986.
- Doğan, Mebrure. *Sabır Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Düzgün, Şaban Ali. *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*. Ankara: Otto yayınları, 2020.
- Düzgün, Şaban Ali. *Tanrı'nın Göz Bebeği İnsan*. Ankara: Otto yayınları, 2021.
- Düzgün, Sevd. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname XL*, 4(2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Einolf, Christopher. *The Roots of Altruism: A Gender and Life Course Perspective*. Virginia: University of Virginia, Doctorate Thesis. 2006.
- Eisenberg, Nancy. "Emotion, Regulation and Moral Development". *Annual Review of Psychology*. 51/2 (2000):665-697. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.51.1.665>
- İsfahani, Ragıp. *El-Müfredat, Kur'an Kavramları Sözlüğü*. trc. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.
- Erikson, Erik H. *İnsanın Sekiz Çağı*. çev. B. Üstün ve V. Şar. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- Erkal, Mehmet. "zekat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat#1>
- Freud, Sigmund. *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. çev. S. Budak. Ankara: Öteki Yayınları, 1997.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yay, 1998.
- Güner, Esmâ. "Baki Kalan: Salih Ameller". *Diyanet Aile Dergisi*, 13/1 (2020): 5.
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.
- Gürdoğan, Ersin. *Kirlenmenin Boyutları*. İstanbul: İz Yay., 1993.
- Haleva, Rav Naftali. *Pirke Avot*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın ve A.Ş., 2004.
- Hökekleli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*. çev., Selâhattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.
- İsfahani, Ragıp. *Ahlakın Temel İlkeleri*. çev. Abdi Keskinsoy. İstanbul: Beşikçi Yayınevi, 2003.
- Jung, Carl Gustav. *Aspects of the Feminine*. London: Routledge, 1989.
- Karaman, Hayreddin- Çağrı, Mustafa. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Maslow, Abraham H. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. çev. O. Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2001.
- Özbay, Ahmed. *Kur'an-ı Kerim'e Göre Sebep ve Sonuçlarıyla Bencillik ve Diğerkamlık*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2018.
- Özcan, Zeynep - Erol, Hatıçetül Kübra. "Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği) /Tendency of University Students towards Values and Relation of Religiousness & Values (Sample of Karabuk)". *Journal of History Culture and Art Research* 6/4 (2017), 913-947. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1091>
- Özcan, Zeynep. *Merhamet Psikolojisi, Zihinsel İmgeler Işığında Merhamet*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2019.

Mürşide Gültekin-Zeynep Özcan

- Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi, 2006.
- Penner, Louis A. ve diğ. "Prosocial Behavior: Multilevel Perspectives". *Annual Review of Psychology*. 56, 365-392. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070141>
- Saha, Lawrence J. "Prosocial Behaviour and Political Culture Among Australian Secondary School Students". *International Education Journal*, 5 /1 (2004), 9-25. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ903832.pdf>
- Sancaklı, Saffet. "Hz. Peygamber" in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsar (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 7/17, (2006): 29-56.
- Seglow, Jonathan- Scott, Niall. *Alturism*. Open University Press, England, 2007.
- TDK, Türk Dil Kurumu Sözlükleri. "Değer". Erişim 11 Ocak 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yaran, Cafer Sadık ve diğr. "Toplumsal Ahlâk". *İslam Ahlak Esasları*. ed. Tahsin Görgün. 153. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2010.
- Yitik, Ali İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam Yayınları, 2014.